

23. *Скотт В.* Пертська красуня: Роман / Пер. з англ. О.П. Логвиненка. – К.: Веселка, 1983. – 421 с.
24. *Скотт В.* Роб-Рой. С историческим известием о Роб-Рое Мак-Грегоре Кампбеле и его семействе. – М.: Тип. имп. театра, 1829. – Ч. 1–4.
25. *Скотт В.* Собр. соч.: В 20 т. – М.; Ленинград: Гослитиздат, 1960 – 1965.
26. *Смілянська В.* Шевченкознавчі розмисли: Зб. наук. пр. – К.: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2005. – 491 с.
27. *Смілянська В.* У Новопетровському укріпленні // *Т. Г. Шевченко.* Біографія. – К.: Наук. думка, 1984. – 557 с.
28. *Спогади* про Тараса Шевченка / Укладання і примітки В. С. Бородіна, М. М. Павлюка. – К.: Дніпро, 1982. – 547 с.
29. *Филипович П.* Європейські письменники в Шевченковій лектурі // *Пролетарська правда.* – 1926. – 10 березня. – № 56. – С. 4.
30. *Шевченко Т.* Повне збір. тв.: У 12 т. – К.: Наук. думка, 2003. – Т. 3: Драматичні твори. Повісті. – 591 с.
31. *Шевченко Т.* Повне збір. тв.: У 12 т. – К.: Наук. думка, 2003. – Т. 4: Повісті. – 599 с.
32. *Шевченко Т.* Повне збір. тв.: У 12 т. – К.: Наук. думка, 2003. – Т. 5: Щоденник. Автобіографія. Статті. Археологічні нотатки. “Букварь южнорусский”. Записи народної творчості. – 495 с.
33. *Шевченко Т.* Повне збір. тв.: У 12 т. – К.: Наук. думка, 2003. – Т. 6: Листи. Дарчі та власницькі написи. Документи, складені Т. Шевченком або за його участю. – 629 с.
34. *Якубович Д.* Роль Франції в знакомстві Росії з романами Вальтер[а] Скотта // *Язык и литература.* – Ленинград, 1930. – Т. V. – С. 137-184.

Отримано 13 лютого 2012 р.

м. Київ

Василь Задорожний

УДК 81'271.14

ПРО ОДНЕ СЛОВО ІЗ ШЕВЧЕНКОВОГО ЛЕКСИконУ

У статті завважено ту обставину, що в сучасних виданнях творів Т. Шевченка дієслово *канати* в усіх випадках такого авторського слововжитку замінено дієсловом *конати*. Спираючись на аналіз прижиттєвих видань творів Т. Шевченка, а також беручи до уваги його власноручні текстуальні правки, автор доводить потребу відновлення автентичного Шевченкового тексту, тобто повернення до слова *канати*, форми й семантиці якого він тут же дає мовознавче тлумачення.

Ключові слова: слововжиток, словоформа, дієслівна дія, видове значення дієслова, видові відношення, видова пара.

Vasyl Zadorozhny. A vocable from Shevchenko's lexicon

The paper focuses on a phenomenon of continuous substitution of the verb “канати” for the verb “конати” (to die) in all contemporary editions of Taras Shevchenko's works. On the basis of editions published in Shevchenko's lifetime, and also considering the autographic corrections of the writer, the author stresses the need to revert to the original spelling of the word “канати”. The paper also contains some remarks on semantics of this primary word form.

Key words: word usage, word form, verbal action, aspectual meaning of the verb, aspectual relations, aspectual pair.

...Та читайте
Од слова до слова,
Не минайте ані титли
Ніже тії коми,
Все розберіть...
Т. Шевченко

Одразу зазначимо, що його ви не знайдете в жодному із сучасних видань творів класика: історія, що може здатися неймовірною, адже сказане стосується самого Тараса Шевченка. Тим часом це правда: слово перекручене, спотворене – і в такому вигляді фігурує в поетових творах новітньої редакції.

На щастя, не всі кінці скоєного вдалося сховати у воду, а тому ми, починаючи від них, спробуємо дослідити цю, без перебільшення, детективну історію з “виправленим” Шевченком.

...Усе почалося з того, що трапилося на очі таке у “Словарі української мови”: *канати* – *канáю, канáеш*. Гибнуть. Люде мруть, канають в тюрмах голі, босі (Шевч.) [7, II, 214], – тобто, як бачимо, в авторитетному лексикографічному джерелі української мови зазначено, що Т. Шевченко вживав слово *канати*, про що свідчила цитата з його поеми “Гайдамаки”. Оскільки поема належить до перечитуваних, то кожен, хто це робив в останні десятиліття, може з усім переконанням стверджувати, що й він ці слова читав, але вони у творі мали такий вигляд: “Од Конашевича і досі / Пожар не гасне, люде мруть, / Конають в тюрмах, голі, босі... / Діти нехрещені ростуть...” [11, 80].

Звичайно, між словом *канати* і словом *конати* мала би бути якась різниця. Яка? На жаль, про це можна лише здогадуватися (поки що), адже “Словник української мови” слова *канати* у своєму реєстрі не містить. Зате тут є стаття з гасловим дієсловом *конати*: “*конáти* – *конáю, конáеш*. 1. Бути в передсмертній агонії; умирати. 2. Те саме, що **мучитися**” [9, IV, 255]. Певна річ, це вживане слово українська лексикографія знає не віднині; його також фіксує ще “Словарь української мови”: *конáти* – *конáю, конáеш*. 1) Умирать, кончатся, отходить. 2) Мучиться” [7, II, 277]. Цікаво тут і те, що друге значення слова (“мучитися”) джерело ілюструє аж двома прикладами такого слововжитку в Т. Шевченка, і знову з поеми “Гайдамаки”: “Сам не соромиться конать в ярмі у ляха” [7, II, 277] і “Або в пана у кайданах у склепу конає” [7, II, 277]. Звичайно, таке не може принаймні не заінтригувати – як шанувальника Т. Шевченка, так і того, кого хоч якось цікавить українська мова...

...Роздумуючи над способами дослідження цієї несподіваної проблеми, ми вирішили з’ясувати всі випадки, коли в сучасних виданнях “Кобзаря” зустрічається слово... так, нині це слово *конати*... Загалом їх виявилось не так уже й багато: 1. “Од Конашевича і досі / Пожар не гасне, люде мруть, / Конають в тюрмах, голі, босі...” [11, 80]; 2. “...розковать / Козак сестру свою не хоче // Сам не соромиться конать / в ярмі у ляха...” [11, 80-81]; 3. “Де ти? Може, гине, / Може, тяжко клене долю, / Клене, умирає / Або в пана у кайданах / У склепу конає” [11, 87]; 4. “...Недолюди / Тепер заховались / За мурами та дивитесь, / Як жиди конають, / Брати ваші! [11, 94]; 5. “А слово за словом сміялось, лилось: / Як ляхи конали, як Сміла горіла” [11, 106], – усе це з поеми “Гайдамаки”. Ще один випадок маємо у творі “Іржавець”: 6. “Чули, чули запорожці / З далекого Криму, / Що конає Гетьманщина, / Неповинно гине [11, 288]; один – у вірші “А.О. Козачковському”: 7. “Ось слухай же, мій голубе, / Мій орле-козаче! / Як конаю я в неволі, / Як я нуджу світом” [11, 295]; і ще один, останній, – у поемі “Неофіти”: 8. “...І син / Алкід, твоя дитина, / Єдина твоя родина, / Любов єдина твоя, / Гниє в неволі, в кайданах. / А ти, прескорбная, не знаєш, / Де він конає, пропадає! / Ідеш шукать його в Сибір / Чи теє... в Скіфію...” [11, 426].

Усього вісім випадків слововжитку – зовсім, гадаємо, не багато: для того, щоб збагнути їхнє достеменно значення, вкладене в них, а через них і у свої твори автором – Тарасом Шевченком.

Ми, звичайно, увесь цей час не забуваємо, що сам Т. Шевченко, коли вірити свідченням “Словаря української мови”, принаймні один раз ужив був тут слово *канати*, а не *конати*, як подають сучасні видання його творів. Як тут нам бути? Кінці, проте, можна завжди знайти.

Відомо, скажімо, що є в українському мовознавстві таке видання – “Словник мови Шевченка. У двох томах” (К., 1964). Зазирнувши в нього, виявляємо:

тут слова *канати* немає, що нас не дивує й не повинно дивувати, адже, як ми щойно з'ясували, його немає й у самих Шевченкових творах, тому тут ми й маємо статтю з гасловим словом *конати* (насправді *конать*). Дивує, однак, інше: під гасловим словом, як сказано, *конать* подано приклади Шевченкового слововжитку як дієслова *канати*: “**конать** (2). *Гинути; мучитися*. Од Конашевича і досі Пожар не гасне, люде мруть, **Канають** в тюрмах, голі, босі... I 107.1123. Ось слухай же, мій голубе, мій орле-козаче! Як **канаю** я в неволі II 45.29. карі очі В неволі гаснуть; розковать Козак сестру свою не хоче, сам не соромиться **конать** В ярмі I 108.1132. *Образн.* (3). Чули, чули запорожці З далекого Криму, Що **канає** Гетьманщина II 31. 77 [8, I, 340]. Виявляється, що в багатьох випадках (у проілюстрованому – у більшості) в тих місцях, де сучасний читач уже звик читати *канати*, Т. Шевченко насправді писав *канати*.

Відомо, що мовний матеріал “Словника мови Шевченка” зібраний за таким виданням його творів: Тарас Шевченко. Повне зібрання творів у десяти томах. Друге, доповнене і виправлене видання (К., 1949-1963). Тому нам нічого не залишається, як згадати вже цитоване Шевченкове слово, але тепер за щойно вказаним виданням його творів: 1. “Од Конашевича і досі / Пожар не гасне, люде мруть, / Канають в тюрмах, голі босі...” [12, I, 107]; 2. “...розковать / Козак сестру свою не хоче, / Сам не соромиться конать / В ярмі у ляха...” [12, I, 108]; 3. “Де ти? Може, гине, / Може, тяжко клене долю, / Клене, умірає / Або в пана у кайданах / У склепу канає” [12, I, 118]; 4. “...Недолюди, / Тепер заховались / За мурами та дивитесь, / Як жиди канають, / Брати ваші!” [12, I, 126]; 5. “Столітнії очі, як зорі, сяяли, / А слово за словом сміялось, лилось: / Як ляхи канали, як Сміла горіла” [12, I, 144]; 6. “Чули, чули запорожці / З далекого Криму, / Що канає Гетьманщина, / Неповинно гине” [12, II, 31; див. також: 10, 47]; 7. “Ось слухай же, мій голубе, / Мій орле-козаче! / Як канаю я в неволі, / Як я нуджу світом” [12, II, 45; див. також: 10, 57]; 8. “...I син / Алкід, твоя дитина, / Єдина твоя родина, / Любов єдина твоя, / Гниє в неволі, в кайданах. / А [ти], прескорбная, не знаєш, / Де він канає, пропадає!” [12, II, 270; див. також: 10, 214].

Виявляється, що з восьми випадків, які для сучасного читача (для нас із вами) є нібито словом *канати*, для когось колись було сім разів *канати* й лише один раз – *канати*. Найголовніше ж для нас те, що слово *канати* було цілком звичним для самого Т. Шевченка; воно було в його активному лексиконі, і, що найважливіше, він його, як видно, ніколи не плував зі словом *канати*. Додамо до сказаного задля цікавості й вичерпної повноти картини, що, згідно з тим же виданням, слово *канати* у творчості Т. Шевченка репрезентоване ще двома контекстами в тих місцях, що нині канонічні варіанти їх не мають. Наприклад, у вірші “Ой три шляхи широкії” у прикінцевих рядках: “Не вертаються три брати. / Пó світу блукають. / А три шляхи широкії / Терном заростають” [11, 265]; натомість у деяких списках був варіант: “В неволі канають” [12, I, 554].

Так само у вже цитованій поемі “Неофіти” в одній із редакцій був такий уривок зі словом *канати*: “Перелечу в літа, / У те незгірше время / оно, / Як той мерзенний Рим / з Нероном / В паскудних оргіях канав...” [12, II, 462]; пор. і вже раннє сплутування цих слів: “Перелечу во время оно. / Як той мерзенний Рим з Нероном / В паскудних оргіях конав...” [12, II, 466].

Тож *конати* чи *канати*? Як друкують сучасні редактори? Чи як писав (і думав, а значить – і відчував) Т. Шевченко?

На щастя, ми тут маємо навіть не одну можливість переконатися, як на цю проблему дивився сам автор. Скажімо, цитоване нами “Повне зібрання творів” подає таку цікаву інформацію. Звичний для нас уривок із “Гайдамаків”. “Оксано,

Оксано! / Де ти, де ти? подивися, / моя ти єдина, / Подивися на Ярему. / Де ти? Може, гине, / Може, тяжко клене долю, / Клене, умирає / Або в пана у кайданах / У склепу конає” (див. вище), – у цьому видання має вигляд: “...Або в пана у кайданах / У склепу канає” (див. вище), – на тій підставі, що в тексті “Кобзаря” 1860 року, де було надруковано *конає*, Т. Шевченко власною рукою виправив на *канає* [12, I, 419]. Тотожно у випадку: “...Недолюди, / Тепер заховались / За мурами та дивитесь, / Як жиди конають, / Брати ваші! – /..... / Як жиди канають, / Брати ваші!” [12, I, 420], а також: “Столітнії очі, як зорі, сіяли, / А слово за словом сміялось, лилось: / Як ляхи конали, як Сміла горіла – /..... / Як ляхи канали, як Сміла горіла” [12, I, 420].

Ці власноручні Шевченкові виправлення з’явилися через відому складну долю поеми, над текстом якої поет продовжував працювати й після виходу у світ “Кобзаря” 1860 року. На жаль, Шевченкові правки власних друкованих творів ніколи не мали систематичного характеру; вони здебільшого зводилися до відновлення вилучених цензурою місць, а також до текстуальних змін, а не виправлень допущених у виданні помилок¹. Тому в нашому випадку маємо щасливий ледве чи не виняток, а водночас і доказ того, що Т. Шевченко цій обставині надавав тут принципового значення. Щоправда, автор залишив без правок два місця: 1) “Конають въ тюрмахъ, голі, босі...” [2, 164]; 2) “Самъ не соромиться конать / Въ ярмі у Ляха...” [2, 164], – з яких, до речі, адекватно в цитованому “Повному зібранні творів” відтворено тільки друге... Чому? Однак у тексті “Гайдамаків” 1841 року в обох цих випадках маємо також *канати*: 1) “Канають въ тюрмахъ голи, боси” [1, 59]; 2) “Самъ несоромьця канать / Въ ярми у Ляха” [1, 59].

Міркуючи над тим, чому Т. Шевченко й тут не виправив *конати* на *канати*, гадаємо, що він пристав на ту думку, що контекст цілком дозволяє тут ужити слово *конати*, що означає “гинути, умирати” або й “мучитися”.

Однак на тлі такого внутрішнього авторського компромісу рельєфніше постає питання про те, чому він в інших випадках так наполягав на слові *канати*. І ще важливіше для нас питання: що ж тоді означає слово *канати*? Невже те саме “гинути”, як це подає єдине джерело української мови, котре фіксує слово *канати* й не заперечує або не ігнорує мало кому нині відомого факту активного його вживання Т. Шевченком? Тож маємо дев’ять (8-1+2) випадків авторського вживання Т. Шевченком слова *канати* з проблематичним для нас значенням. На нашу думку, саме факт неадекватного розуміння семантики цього слова зумовив, хоч як це прикро звучить для когось, фальсифікацію Шевченкових текстів у відповідних фрагментах. Гадаємо, з метою її з’ясування доцільно знову навести ці фрагменти:

- 1) ...люде мруть, канають в тюрмах, голі, босі...;
- 2) ...може, [Оксана] в пана у склепу канає...;
- 3) ...дивитесь, як жиди канають, брати ваші...;
- 4) ...як ляхи канали, як Сміла горіла...;
- 5) Чули, чули запорожці, що канає Гетьманщина...;
- 6) ...як канаю я в неволі...;
- 7) ...і не знаєш, де він канає, пропадає...;
- 8) Не вертаються три брати. В неволі канають...;
- 9) ...той мерзенний Рим з Нероном в паскудних оргіях канав.

Міркуючи над наведеними контекстами, доходимо, вочевидь, досить безспідставного висновку, що значення цього слова можна найзагальніше

¹ Наведемо тут лише один приклад, але дуже промовистий, оскільки він безпосередньо стосується нашого предмета. Скажімо, у списку “Кобзаря” польською транскрипцією, у якому є правки рукою Т. Шевченка, це слово залишене ним без уваги, хоч із чотирьох випадків три рази маємо тут *конати* [див.: 3, 166 (2); 236] і лише один раз – *канати*: Abo w pana u kajdanach U sklepu kanaje [3, 184].

визначити як “пропадати”, щось на кшталт того в ньому нюансу, який можна також передати словом “зникати”, краще, мабуть “безслідно зникати” абощо.

Тут варто знову повернутися до творчості Т. Шевченка, але тепер уже до іншого вживаного ним слова – *канути*. “Словник мови Шевченка” у своєму реєстрі містить аж два таких слова: “багатозначне **канути** (2). 1. Зануритись у воду (1). 2. Зникнути (1)” [8, I, 314-315]. Щодо другого омографа лексикограф навіть не наважився вказати його значення, а тільки проілюстрував авторським слововжитком: “*канути* (1). На синє небо виходить зоря. Ой зоре! зоре! – і сльози **кануть** II 20.10” [8, I, 315]. Що може означати слово *канути* в наведеному контексті з вірша “N.N.” (“Сонце заходить, гори чорніють...”) ? Звичайно, здогадатися досить легко: *кануть* – тут “капають” (*сльози кануть* = *сльози капають*); це легше зробити, знаючи, що етимологічно *канути* й *капнути* – одне й те ж [див.: 4, II, 367, 369-370], що, до речі, можна проілюструвати прикладами Шевченкового слововжитку, у відповідних місцях майже тотожно-ілюстративного: “Сидить, і дивиться, і дума, / А сльози капають...” [11, 284], – із твору “Сон” (“Гори мої високі”); “Гай шепоче, гнуться лози / В яру при дорозі, / Думи душу обсїдають, / І капають сльози” [11, 393; курсив наш. – В. З.], – із вірша “Ми восени такі похожі...”.

Зрозуміло, що значення “капати” для слова *канути* первісне; тут також і цікаво, і важливо зазначити, що в цьому своєму первісному значенні дієслово *канути* має видове значення недоконаного виду [див. також: 9, IV, 90]. Певна річ, що інші значення цього слова розвинулися на своїй первісній семантичній базі способом метафоричного переосмислення, що добре ілюструють, зокрема, приклади із Шевченкового слововживання: “Пїду шукать миленького, / Втоплю своє горе, / Втоплю свою недоленьку, / Русалкою стану, / Пошукаю в чорних хвилях, / На дно моря кану” [9, IV, 21], – із вірша “Думка” (“Вітре буйний, вітре буйний!”). Саме цей уривок слугує ілюстрацією до значення “зануритись у воду” у “Словнику мови Шевченка”; до речі, ними лексикограф ілюструє також ідентичне значення “пірнути, зануритися куди-небудь, у що-небудь” у “Словнику української мови” [див.: 9, IV, 90]. Значення “зникнути” дослідники мови Т. Шевченка ілюструють такими його словами з поеми “Титарівна”: “А він (Микита. – В. З.) канув, провалився; / Його вже й забули, / Чи й був коли?” [11, 319].

Ось тут, здається, чи не найкраще передано всі обертони слова *канути*: канув... провалився... його вже забули... чи й був коли? З важливого тут додамо, що, скажімо, “Словник української мови” останнє значення слова *канути* (“зникнути”) трактує не як самостійне, а як певний семантичний нюанс у попередньому значенні “пірнути, зануритися куди-небудь, у що-небудь” [див.: 9, IV, 90]. Не обговорюючи зраз спеціально цієї проблеми, завважимо, що для нас тут важливе: маємо наочно процес семантичного розвитку слова *канути* від первісного конкретно-чуттєвого “капати” до абстрактного “зникнути”, точніше – “безслідно зникнути”.

Так ми поступово дійшли до розуміння, з одного боку, що *канути* має значення “безслідно зникнути”, а з другого – що *канати* означає “безслідно зникати”. Не можна не помітити, що дієслово *канути*, яке в первісному своєму значенні “капати” мало видове значення недоконаного виду, у нових своїх значеннях набуло видового значення вже виду доконаного [див. також його характеристику: 9, IV, 90]. Звичайно, слово доконаного виду *канути* є одновидовим у сучасній мові й не вступає у видові відношення з якоюсь словоформою того ж кореня, що скорелювала б із ним як відповідна словоформа виду недоконаного. Саме з цієї причини в сучасній українській мові й відчуються певні мовленнєві труднощі: як назвати незавершену ту дію, яку як завершену означаємо словом

канути? Гадаємо, ми тут ступаємо в той самий слід, що раніше за нас у нього ступив Т. Шевченко. Він, як видно, знав і вживав слово *канути* – дієслово доконаного виду зі значенням “безслідно зникнути”. І перед ним теж постала проблема називання тієї самої дії як дії тривалої, дії повторюваної, словом, дії зі значенням недоконаного виду; так у мовленні Т. Шевченка з’явилося слово *канати* зі значенням “безслідно зникати”, “пропадати” тощо. Саме це значення слова ми бачимо в уже неодноразово наведених випадках Шевченкового слововжитку, напр.:

1)...люде (що роблять?) мруть, (що роблять?) канають [читай: пропадають, зникають безслідно] в тюрмах, голі, босі...;

2)...може [Оксана] в пана у склепу (що робить?) канає [значить: пропадає]...;

6)...як (що роблю?) канаю [пропадаю, занепадаю, запропадаю] я в неволі...;

8) Не вертаються три брати, в неволі (що роблять?) канають [пропадають, запропадають]...

Чи не найвиразніше про це сказано тут:...і не знаєш, де він (що робить?) канає, (що робить?) пропадає... Якщо цю дію довелося б визначити як доконану, то тут мало би бути таке:

1)...люде (що зроблять?) умруть, (що зроблять?) кануть [тобто: пропадуть, безслідно зникнуть]...

Або:

...люде (що зробили?) умерли, (що зробили?) канули [тобто: пропали, безслідно зникли];

8)...три брати в неволі (що зроблять?) кануть [значить: пропадуть, запропадуть]...

Або:

...три брати в неволі (що зробили?) канули [значить: пропали, запропали]...

Задля більшої переконливості цих наших міркувань покажемо, у якій мовній системі були можливими і сталися ці перетворення. Схоже, у мовній свідомості Т. Шевченка дієслово *канути* не мало чіткої видової характеристики: воно в нього може бути як дієсловом доконаного виду, так і дієсловом недоконаного виду. Усе ж таки загальна мовна тенденція була така, що дієслово *канути* набувало видового значення дієслова доконаного виду: *канути* (що зробити?), – однак тоді поставала потреба в корелятивній словоформі недоконаного виду – так з’явилося слово *канати*. Для сучасної мовної свідомості таке утворення не звичне, однак воно належить до ряду утворень на зразок *живати* – *живаю*, *живаєш* [7, I, 480], *ідати* – *ідаю*, *ідаєш* [7, II, 196], *чувати* – *чую*, *чуваєш* [7, IV, 474] тощо, можливих за відмінного від нашого сприйняття світу, про яке О. Потебня пише: “Правило зображує дію не моментом, а протяжністю, рядом моментів виражається в російських і українських піснях у самому вживанні наших недоконаних дієслів там, де сучасна людина поставила б доконані. Сучасний поет самою швидкістю течії своєї думки поставлений у дещо інші умови; але є вимоги поетичної винахідливості й разом збереження сил читача, обов’язкові для нього тією ж мірою, якою вони були для давнього поета” [6, 110]. Характер морфологічних перетворень у видовій парі *канати* / *канути*, можливо, стане зрозумілішим, якщо зіставимо їх із видотвірною діяльністю спорідненої (історично – тотожної) видової пари *капати* / *капнути*, активної в сучасній мові. Дієслову недоконаного виду *капати* – *капаю*, *капаєш* відповідає дієслово доконаного виду *капнути* – *капну*, *капнеш*. Інакше – у префіксальних утвореннях; скажімо, префіксальні *закapati*, *накapati*, *прокapati* тощо, будучи утвореннями доконаного виду, передбачають утворення словоформ недоконаного виду з такими ж префіксами й суфіксами -ува-, напр.: *накapati* – *накапаю*, *накапаєш* (док. вид) і *накапувати* – *накапую*, *накапуєш* (недок. вид)

[5, 451]. Така співвіднесеність видових словоформ склалася, однак, у сучасній мові; раніше ж словоформи недоконаного виду утворювалися за допомогою суфікса *-а-* з перенесенням на нього наголосу: *прокапáти* – *прокапáю*, *прокапáєш* “капать сквозь что”. “Що мої реберечка травка поростає, а мої карі очі кров прокапає” [7, III, 467-468]. До речі, сліди цього законсервувалися досі в утворенні ще одного фонетичного варіанта цих багатих на варіанти утворень: *накрáпати* – *накрáпає* [5, 453] (про дощ). Тож у словоформах *канáти* – *канáю*, *канáєш* слід бачити не що інше, як словоформи недоконаного виду, що корелюють зі словоформами доконаного виду *кáнути* – *кáну*, *кáнеш*, точнісінько як це було виявлено у випадку етимологічно споріднених утворень *кáпати* / *кáпнути*.

І ще про одне важливе. В “Етимологічному словнику української мови” у статті *капати* міститься надзвичайно цінна й цікава для нас інформація про те, що в різних слов’янських мовах це слово, крім звичних нині для нас значень, має також значення “убожіти”, “старіти”, “руйнуватися”, “зникати”, “дохнути” (про худобу) тощо [див.: 4, II, 369], завдяки чому, звичайно, зростає впевненість, що й у слові *канати* всі ці значення теж були; саме їх у якихось комбінаціях і нюансуванні й мав на увазі, певна річ, Т. Шевченко, сказати б, уперто повторюючи його в різних своїх творах. На жаль, це слово, безперечно, колись живе слово української народної мови, залишилося для сучасної української культури (як для літературознавства, так і для мовознавства) “непрочитаним”, незрозумілим, а тому воно було вилучене з текстів і замінене близькозвучним *конати*. Звичайно, контексти якоюсь мірою дозволили і згладили таку підстановку, але ж які далекі слова *канати* і *конати* у своїй образній основі! Поза всяким сумнівом, із погляду глибинного емоційного впливу на читача вони цілком і принципово відмінні. Чи ж можна сумніватися, що це явне збіднення Шевченка, а водночас і збіднення української культури, сказати б, її схематизація. У цьому зв’язку звернімо увагу на таку проблему. Як ми вже згадували, за даними “Словника української мови”, слово *конати*, маючи пряме значення “бути в передсмертній агонії”, “умирати”, може бути вжите й метафорично, образно; приклад узято з Лесі Українки: “Сиділи ми при згаслому багатті усі гуртом..., дивилися, як вогники блакитні тремтіли і конали” [див.: 9, IV, 255]. Звичайно, метафоричне перенесення, образне вживання слова відкриває надзвичайно широкі можливості щодо його найвигадливішого використання в художньому тексті. Однак у цитованому реченні навряд чи можна зауважити надмірну схильність автора до ускладненої метафорики. Куди простіше собі, ні, навіть не уявити, а просто подумати, що Леся Українка сказала й тут із властивою їй прямоотою і ясністю думки: *ми... дивилися, як вогники блакитні тремтіли і канали* (тобто: зникали, пропадали тощо). Залишається після цього зовсім небагато: подивитися в рукопис... А як із *канати* можна зробити *конати*, ми вже знаємо. Та чи дізнаємося ми в таких умовах, що говорили наші класики, що вони нам, зрештою, заповіли?!

Дивна, м’яко кажучи, звичка “підтягувати” класиків до свого рівня освіченості! Такі випадки (а вони в нас зовсім не поодинокі!) постають, гадаємо, самовикриттям того оригінального феномену, що його називають сучасною українською культурою. Самовикриттям і водночас – самовироком.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Відділ* рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України (далі – ІЛ). – Фонд 1, № 6.
2. *Відділ* рукописних фондів і текстології ІЛ. – Фонд 1, № 70.
3. *Відділ* рукописних фондів і текстології ІЛ. – Фонд 1, № 79.
4. *Етимологічний* словник української мови: У 7 т. – К., 1982–2006. – Т. I-V.

5. *Орфографічний словник української мови*. – К., 1999.
6. *Потебня О. Естетика і поетика слова: Збірник*. – К., 1985.
7. *Словарь української мови: У 4 т. / Упор. Б. Грінченко*. – К., 1907—1909.
8. *Словник мови Шевченка: У 2 т.* – К., 1964.
9. *Словник української мови: В 11 т.* – К., 1970—1980.
10. *Шевченко Т. Більша книжка*. – К., 1989.
11. *Шевченко Т. Кобзар*. – К., 1970.
12. *Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 10 т. – 2-ге вид., допов.* – К., 1949 – 1963.

Отримано 15 березня 2012 р.

м. Київ

ITALIA – MADE IN ITALY. – 2012. – №1 КВІТЕНЬ

Історичні й культурні зв'язки України й Італії сягають своєї давнини і зміцнюються з кожним роком. Ще однією цеглиною в міцному фундаменті цих зв'язків стане журнал "Italia–Made in Italy", який нині видаватиметься в Україні (видавець – Італійський культурно-діловий центр). Нове інтелектуально-пізнавальне, духовно-просвітительське видання про Італію, італійців, італійську культуру, зокрема літературу, італійський стиль і спосіб життя дасть ще одну можливість українцям дізнатися про велику культуру та історію Італії. Предметом особливої уваги стали також італійські культурні "сліди" в Україні. Так, зокрема, у першому числі журналу розповідається про історію Маріїнського палацу в Києві, зведеного за проектом славного архітектора Б. Растреллі. В інтерв'ю журналу Надзвичайний і Повноважний посол Італії в Україні п. Фабріціо Романо, зокрема, сказав: "Культура відіграє величезну роль у відношеннях між країнами. Особливо якщо є бажання народів цих країн краще знати культуру один одного. Я зрозумів, що українці дуже цікавляться італійською культурою. Усі мої співбесідники нагадують мені, як важлива для них особисто італійська культура, італійська традиція, італійський стиль життя, тому робитиму все, що в моїх силах, для того, щоб наша Італія стала для українців ще ближчою, більш цікавою і зрозумілою". Отже, історичні пам'ятники та художні цінності Італії, як давні, так і сучасні, знайдуть своє відображення на сторінках нового, зробленого на високому поліграфічному рівні журналу, наступні номери якого вже виходитимуть українською мовою.

5 квітня ц. р. відбулась презентація пілотного номера журналу, де виступили видавці журналу, представники Посольства Італії в Україні, культурні і громадські діячі. "Неаполітанський ансамбль" яскраво виконував популярні італійські пісні. Цікаво, що історія створення всесвітньовідомої пісні "O sole mio", яка також прозвучала у виконанні ансамблю, тісно пов'язана з Україною. 1898 року композитор Едуардо Ді Капуа перебував в Одесі, де спостерігав з вікна схід сонця над Чорним морем. Це надихнуло його до створення музики, яка ідеально підійшла до тексту його друга й поета Джованні Капулло...

I.X.

Наші
презентації